

HAÇLILARI BEKLERKEN: HATIRALARI ÇERÇEVESİNDE BERNARD LEWIS'İN DÜŞÜNSEL VE SİYASAL PORTRESİ*

Özet

Bernard Lewis Türkiye’de daha çok *Modern Türkiye’nin Doğuşu* başlıklı çalışmasıyla bilinmektedir. Yaşamı boyunca çeşitli vesilelerle Türkiye’yi ziyaret eden ve belli çevrelerde Türk - Türkiye dostu olarak bilinen Lewis esasen kendisini bir İslâm dünyası / Ortadoğu araştırmacısı-tarihçisi olarak tanıtmaktadır. Dünyadaki ana akım tarafından da Ortadoğu tarihçilerinin ve İslâm araştırmalarının duayeni, en tecrübelisi ya da büyük üstadı olarak anılmakta ve hatırlanmaktadır. Lewis’in bu biçimde anılması onun akademik anlamda ciddi çalışmaları olarak değerlendirilebilecek *Modern Türkiye’nin Doğuşu*ya da *Tarihte Araplar* gibi metinlerinden kaynaklanmamakta, önemsenmesi daha sonraki bir döneme, 11 Eylül sonrasında yayınladığı ajitatif metinlerin yayınlanmasını takip eden yıllara rastlamaktadır. Akademik metinlerinin yanı sıra kaleme aldığı Müslüman Öfkesinin Kaynakları gibi çalışmaları Medeniyetler Çatışması gibi güncel tartışmalara kaynaklık etmektedir. Bush yönetiminin Ortadoğu’ya yönelik politikalarının belirlenmesinde oldukça etkili olan Lewis Arap dünyasına bakışı dolayısıyla Edward Said tarafından yaşayan oryantalistlerin en önemlilerinden birisi olarak nitelenmiştir. Makalede bu tartışmalar Lewis’in Tarihçinin Notları başlığıyla yayınlanan hatıraları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu makalede 80 yaşından sonra bir anda Orta Doğu-İslâm çalışmalarında duayenliğe terfi ettirilen Bernard Lewis’in düşünsel angajmanlarını analiz etmeye çalışacağım.

Anahtar kelimeler: Bernard Lewis, Ortadoğu, Medeniyetler Çatışması, Araplar, oryantalizm.

Öner Buçukçu

Arş. Gör. Afyon Kocatepe
Üniversitesi Sosyoloji
Bölümü

Ortadoğu Etütleri

Volume 8 , No 2
December 2016
pp. 96-113

* Bu makale, 7-9 Mayıs 2015 tarihlerinde Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen “Ortadoğu’yu Yazmak” bilimsel programında sunulmuş olan bildirinin düzenlenmiş halidir.

WAITING FOR THE CRUSADERS: INTELLECTUAL AND POLITICAL PORTRAIT OF BERNARD LEWIS IN HIS MEMORIES

Abstract

Bernard Lewis is mostly known for his study entitled *The Emergence of Modern Turkey* in Turkey. Visiting Turkey on several occasions during his lifetime and primarily known among certain circles as a friend of Turks and Turkey, Lewis introduces himself as Islamic world/Middle East scholar-historian. He is remembered and commemorated by the mainstream current in the world as the veteran, most experienced or great master of Middle Eastern and Islamic studies historians. That Lewis is mentioned in this way does not result from books such as *the Emergence of Modern Turkey* or *the Arabs in History* which can be considered as serious works in academic terms; attention upon him comes with the agitative texts he published in the post 9/11 period. His studies such as *the Roots of Muslim Rage* as well as his academic texts lay the groundwork for current discussions such as the Clash of Civilizations. Lewis, who was very influential in determining the Bush administration's policies towards the Middle East, was regarded as one of the most crucial orientalists who still lived by Edward Said because of his view of the Arab world. In the article, these debates are discussed within the framework of Lewis's memoirs published under the title of "Notes on a Century: Reflections of a Middle East". In this article, I will try to analyze the intellectual engagement of Bernard Lewis, who was suddenly promoted as the master in the Middle East and Islam studies after the age of 80.

Keywords: Bernard Lewis, Middle East, Clash of Civilizations, Arabs, Orientalism.

في انتظار الصليبيين

صورتته الفكرية والسياسية لبرنارد لويس في إطار ذكرياته

يعرف برنارد لويس في تركيا عبر عمله الذي سماه "ولادة تركيا الحديثة". زار لويس تركيا مرات عديدة في مناسبات مختلفة، ويعرف في بعض الأوساط على أنه صديق للتترك/لتركيا. ويعرف لويس نفسه بأنه مؤرخ وباحث في الشرق الأوسط و العالم

الإسلامي. ويعرف بأنه أبرز الباحثين في الشرق الأوسط و العالم الإسلامي من قبل هذا الوسط نفسه. وإن هذا الوصف الذي يعرف به لويس لا ينتج بشكل كبير من أعماله تحت عنوان ”ولادة تركيا الحديثة“ و ”لعراب في التاريخ“. فإننا نرى بأن شهرته الزائدة بدأت مع نشره لمقالات ونصوص تحريضية بعد أحداث الحادي عشر من أيلول 11 سبتمبر. وإلى جانب نصوصه الأكاديمية فإن عمله الأكاديمي تحت عنوان مصادر الغضب الإسلامي يعتبر مصدرا ومرجعا لأحد مواضيع النقاش الحديثة ألا وهو ”صراع الحضارات“. لويس، كان له دور كبير ومؤثر في السياسات التي قام بها بوش تجاه الشرق الأوسط كما أن إدوارد سعيد اعتبره من أهم المستشرقين المعاصرين نتيجة نظرته إلى العالم العربي. وإن النقاشات في هذا المقال تدور حول الأخطاء الموجودة في مؤلفه تحت عنوان ”ملاحظات المؤرخ“. سأبدأ في هذه المقالة بتحليل التشابكات الفكرية الخاصة برنارد لويس الذي تم ترقيعه ليصبح أستاذ الباحثين في الشرق الأوسط و الإسلام بعد أن تجاوز الثمانين من عمره.

الكلمات المفتاحية: برنارد لويس، الشرق الأوسط، صراع الحضارات، العرب، لاستشراق.

Giriş

Bernard Lewis Türkiye’de daha çok *Modern Türkiye’nin Doğuşu*¹ başlıklı çalışmasıyla bilinmektedir. Yaşamı boyunca çeşitli vesilelerle Türkiye’yi ziyaret eden ve belli çevrelerde Türk - Türkiye dostu olarak bilinen Lewis esasen kendisini bir İslâm dünyası / Ortadoğu araştırmacısı-tarihçisi olarak tanıtmaktadır. Dünyadaki ana akım tarafından da Ortadoğu tarihçilerinin ve İslâm araştırmalarının duayeni, en tecrübelisi ya da büyük üstadı olarak anılmakta ve hatırlanmaktadır. Lewis’in bu biçimde anılması onun akademik anlamda ciddi çalışmaları olarak değerlendirilebilecek *Modern Türkiye’nin Doğuşu* ya da *Tarihte Araplar* gibi metinlerinden kaynaklanmamakta, önemsenmesi daha sonraki bir döneme, 11 Eylül sonrasında yayınladığı ajitatif metinlerin yayınlanmasını takip eden yıllara rastlamaktadır. Bu yazıda seksen yaşından sonra bir anda Orta Doğu-İslâm çalışmalarında duayenliğe terfi ettirilen Bernard Lewis’in düşünsel angajmanlarını analiz etmeye çalışılacaktır.

Bilindiği üzere Edward Said *Oryantalizm* isimli metninde Lewis’i çağdaş oryantalistlerin en önemlisi olarak değerlendirerek düşünsel angajmanına ilişkin değerli bir çerçeve çizmişti.² Edward Said sadece batı üniversitelerinde değil Türkiye’de de yoğun biçimde okunan bir entelektüel. Onun *Şarkiyatçılık / Oryantalizm* metninin Türkiye’de ilk önce İslâmî kimliği daha baskın Pınar yayınlarından şimdilerde ise çok farklı bir düşünsel geleneğin temsilcisi durumunda bulunan Metis yayınlarından neşrediliyor olması ülkemizdeki yaygınlığına ilişkin bir fikir verebilir. Hele akademide Ortadoğu çalışmalarında Edward Said’in metni yaygın biçimde okunmakta ve okutul-

¹ Çalışmanın orijinal halinin ilk baskısı 1961 yılında Oxford University Press’ten the Emergence of Modern Turkey başlığıyla neşredilmiştir.

² Edward Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner (İstanbul, Metis Yayınları, 2008), 329-334.

maktadır. Bununla birlikte Said'in tezleri etrafında ciddi bir tartışmaya girdiği Bernard Lewis üzerine eleştirel manada ciddi analizlerin sayısının oldukça sınırlı olduğu, vurgulanması gereken bir durumdur.

Türk akademisi bu tartışmaya suskun kalmaya devam ededursun Lewis'in *Tarih Notları* başlığıyla yayınlanan hatıratının en ilgi çekici bölümlerinden birisini de Edward Said'le girdikleri Oryantalizm tartışmasına hasredilen bölüm oluşturmaktadır.³ Bu bölümde Lewis öncelikle Şarkiyatçı kavramının "nesnel-bilimsel" bir kavram olduğunu, son derece objektif bir kullanımın söz konusu olduğunu kavramın şeceresini aktararak kanıtlamaya çalışmaktadır. Bir mülakatında ise kendisini Şarkiyatçı olarak adlandırdığı için Edward Said'e teşekkür etmektedir. Tarihçiye göre olgularla yorumlar arasındaki açığı o kadar genişletir ki Said'in cehaletinin nerede bitip hilekârlığının nerede başladığı belirsizdir. Oryantalizmin bir şarlatanlık olduğu iddialarını tasdik eder gözükten bir yazarın,⁴ *Modern Türkiye'nin Doğuşu* başlıklı bir kitabın Fransızca tercümesinin "İslâm ve Laiklik" adıyla basılması sonrasında neden böyle bir başlık tercih ettiklerini sorduğu Fransız yayıncıdan "İslâm satar, Türkiye satmaz" cevabını anlamlandıramaması doğal karşılanabilir.⁵

Bernard Lewis: "Tarihçi Özgür Ülkede Doğmalı"

Bernard Lewis 1916 İngiltere doğumludur. Hem anne tarafından hem de baba tarafından Yahudi asıllıdır. Anneannesi Rusya'dan ABD'ye evlenmek üzere gönderilmiş ancak o ABD'ye gitmek yerine İngiltere'de kalarak Lewis'in dedesi ile evlenmiştir. İbranceyi ve Yahudi şeriatını çocukluğunda ailesinden ve hahamlardan öğrenmiştir. Ortadoğu üzerine çalışmaya üniversitede karar vermiş ve Arapçayı üniversitede öğrenmiştir. Akademide başladığı esnada İkinci Büyük Savaş patlak vermiş ve Lewis de Britanya ordusuna katılmıştır. Savaş sırasında Britanya istihbaratı için hem merkezde hem de sahada çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Savaşın bitiminde Londra University'deki görevine dönmüş ve 1974'te ABD'deki Princeton University'ye geçişine kadar bu üniversitede bulunmuştur.⁶ 1974'de geçtiği Princeton'dan 1986 yılında emekli olmuş ve esas ününü borçlu olduğu metinleri bu tarihten sonra üretmiştir.

³ Bernard Lewis, *Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları* (İstanbul, Arkadaş Yayınları, 2014), 302-324.

⁴ Bernard Lewis *Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları*, 306.

⁵ Bkz. Bernard Lewis, *İslam et laïcité*. (Paris: Fayard, 1988)

⁶ A. L. Tibawi, *Krizdeki Oryantalizm*, Çev. Ahmet Rana vd. (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1998) 153.

Bernard Lewis'in *What Went Wrong? (Yanlış Giden Neydi?)* ve *İslâm'ın Siyasal Söylemi* gibi son dönem metinlerinde üzerinde durduğu konuların başında Batı toplumunun İslâm toplumundan farklılığı gelir. Özellikle tarihçinin Yanlış Giden Neydi? başlıklı metni birçok açıdan eleştirilebilir. Öncelikle ifade edilmesi gereken metnin "yanlış giden" önermesiyle bir de doğru kategorisi yarattığı; İslâm toplumlarını yanlış takip eden tarafta kendisini de doğrunun tarafında kodlaması; bir biçimde hiyerarşik ve buyurgan bir üslup oluşturmuş olmasıdır. Bu buyurgan üslubunun arkasında Lewis'in batılı bir akademisyen olmasının payı büyüktür.

Kendisini tanıtırken "özgürlüğün tadını çıkararak ve özgürleştirilmeye ihtiyaç duymayan" ülkelerde doğmuş ve yaşamış olması dolayısıyla atalarına teşekkür ediyor olması dikkat çekicidir.⁷ Bir yerde dünyanın farklı bölgelelerini barbarlıktan kurtarıp medenileştiren, tiranlık ya da otoriter yönetimlerden kurtarıp özgürleştiren Britanya İmparatorluğunun bir parçası olmaktan gurur duyduğunu ifade etmektedir.⁸ Lewis'in Britanya İmparatorluğu'nu tarihteki en insanî siyasal örgütlenmelerden birisi olarak değerlendirdiği söylenebilir. Bu bağlamda Lewis Gandhi'nin Britanya'ya karşı kazandığı başarıyı da "demokratik ve medeni" Britanyalılara nisbet etmektedir. Hatta Britanya emperyalizminin tahribatlarını göstermek üzere Britanya sömürgelelerinden öğrencilerin Britanya'ya gelmelerini, Britanya'dan doktora derecesi almalarını "demokratik emperyalizm" olarak adlandırmaktadır.⁹ Lewis'in bu tespitlerinden hareket ettiğimizde, diğer metinlerini okumaksızın onun Orta Doğu'da kolonyalizm karşıtı hareketlere mesafeli yaklaştığı tahmininde bulunabiliriz.

Lewis Orta Doğu tarihi ile ilgilenmeye başlamasında Hamilton Gibb'in büyük payı olduğunu söylüyor. İlginçtir H. A. R. Gibb'in öğrencisi olan ve onun sayesinde Orta Doğu ile ilgilenmeye başlayan Bernard Lewis de ilerleyen dönemlerde I. Büyük Savaş'ta Britanya ordusuna hizmet eden hocası gibi Britanya ordusunda görev alacaktır. Orta Doğu ile ilgilenmeye başladığı dönemde hocası olan bir diğer isim olan Louis Masignon'un da Birinci Büyük Savaş'ta Arap Lawrence ile birlikte Kudüs'e giren kuvvetlerin içerisinde yer almış olması ilginç bir ayrıntı olarak not edilebilir.

⁷ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 7

⁸ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 118

⁹ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 185

Lewis'in Fransa'daki bir diğer hocasının Adnan Adıvar olması tarihçinin Türkiye ilgisinin de başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Bu durumu hem Türkiye'de hem de uluslararası basında yayınlanan röportaj ve makalelerinde defalarca ifade etmiştir. Hatıratında da Adnan Bey'le oldukça iyi anlaştıklarını, iyi bir dostluk kurduklarını ifade etmektedir. İlginç olan hatıratında Adnan Bey'den sair zamanlarda bahsettiğinden daha az bahsetmiş olmasıdır. M. Kemal'le yaşadıkları düşünsel karşıtlık dolayısıyla Halide Edip Hanım ve Adnan Bey'in sürgünde yaşamak zorunda kalmalarının Lewis'in Kemalist döneme bakışında eleştirel bir kırılma yaratmadığı söylenebilir. Lewis 2011'de Cumhuriyet gazetesinden Elçin Poyrazlar'a verdiği mülakatta Türkiye'ye yönelik algısının şekillenmesinde ülkeye pek çok batılının yaptığı gibi Batıdan değil de Doğudan girmesinin etkili olduğunu, yani Türkiye'ye Suriye'den girmesinin etkili olduğunu ve Türklerin başarılarının büyüklüğünü bu sayede anladığını ifade etmektedir.

Tarihçinin Türkiye ile irtibatının önemli bir bölümü İkinci Büyük Savaş esnasında Britanya ordu istihbaratına hizmet ettiği günlere dayanmaktadır. Bu dönemde hatıratına kaydettiği önemli hususlardan birisi Türkiye'nin o dönem Londra'daki Büyükelçisi Tevfik Rüştü Aras'la yapılan bir görüşmeden aktardığı notlardır.¹⁰ Lewis'in hatıratında bazen ilginç anekdotlar da paylaştığı İngiliz İstihbaratı için çalıştığı yılları anlatan "Savaş Yılları" başlıklı bölümde birçok önemli olabilecek şeyi hatırlamadığını belirtmesi ya da daha samimi bir ifadeyle ettiği yemin dolayısıyla anlatmasının mümkün olmadığını belirtmesi hatıratında devamlı uyguladığı otosansürün belirgin biçimde gözükmesini sağladığı söylenebilir. Ancak bu noktada söylenmesi gereken Lewis'in Dünya Savaşı yıllarında kazandığı istihbarat tecrübesini hayatının ilerleyen yıllarında da devam ettirdiğidir.

Bu noktada iki ilginç örnek ufuk açıcı olabilir. İlki doğruluğu ya da yanlışlığı tartışmalı olan WikiLeaks belgelerinden. Henry Kissinger'a ait olduğu ileri sürülen diplomatik yazışmalardan 21 Ocak 1974 tarihli bir dokümanda gözükken ABD Büyükelçisinin notudur. O yıl İsrail, Arap yarımadasındaki ülkeler ve Mısır'ı ziyaret eden Bernard Lewis hakkında merkeze şöyle bir bilgi gönderiyor: "Farkettik ki Lewis Arap-İsrail uyuşmazlığında Londra'daki büyükelçilikler arasında (Arap devletlerinin büyükelçilikleri ve İsrail büyü-

¹⁰ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 57

kelçiliği kastediliyor) iyi bir irtibat noktası.” Bir diğer örnek ise Türkiye’yi yakından ilgilendiriyor. Wall Street Journal’da 2000’li yılların başlarında yayınlanan bir makalede 1990’lı yıllar boyunca gelişen İsrail-Türkiye ilişkilerinde Türkiye’deki askerî bürokrasi ile oldukça yakın ilişkileri olan Bernard Lewis’in önemsenmesi gereken katkısına vurgu yapılıyor.¹¹

Soğuk Savaş Yıllarında Kalan Tarihçi

Bernard Lewis’in tarihsel olguları yorumlamasında etkili olan en önemli unsurlardan birisi Soğuk Savaş yıllarını da yaşamış olmasıdır. Soğuk Savaş’ın uluslararası sistemi bir öteki üzerine inşa eden anlayışı yıkıldığında Lewis’in yeni bir öteki inşa eden *Medeniyetler Çatışması* tezini desteklemesi anlaşılabilir. Lewis ilk okumaları esnasında Müslüman âlimlerin ve siyasetçilerin Batıdan İslâm’a gelen eleştirileri kınamaya daima hazır olmalarına rağmen Sovyetler’de İslâm karşıtı çalışmalara ses çıkarmamalarını hayretle tespit ettiğine dair ifadeleri özellikle Orta Doğu olarak adlandırılan coğrafyadaki emperyalist geçmişi görmezden gelmesinin örneklerinden birisi olarak not edilebilir. Belki de Lewis’in bu unutkanlığı Arap dünyasındaki kolonyal geçmişi önemsemesinden kaynaklanmaktadır.

Lewis’in Orta Doğu’yu ele alırken yaklaşımındaki sakatlığın veçhelerinden birisinin Soğuk Savaş zihniyeti olduğu söylenebilir. Bu durum zaman zaman Arapların sadakatinden duyulan şüphe dolayısıyla Orta Doğu çalışmalarının önem kazanması ve Sovyetler’in bölgede bir rakip olarak belirmesi gibi argümanlarda da gözlemlenmektedir. Hatıratında bahsettiği Sovyetlerdeki XXV. Şarkiyatçılar Kongresi’ne dair gözlemleri bu bağlamda önemli veriler sağlamaktadır.¹² Bir başka anekdot olarak Lewis’in Mısır’da esnafla sohbetlerini aktardığı bölüm kaydedilebilir. Yazara göre Mısır’ı ineğe benzeten esnaflardan birisi SSCB sömürüsü yerine İngiliz sömürüsünü tercih ettiklerini şu cümlelerle ifade etmektedir: “Britanyalılar süt istiyorlardı Ruslar ise et istiyorlar”.¹³

Bernard Lewis Soğuk Savaş sonrası dünyayı oldukça derinden etkileyen *Medeniyetler Çatışması* tezini oldukça önemsemektedir. Bilindiği üzere bu

¹¹ Staff, Waldman. A Historian’s Take on Islam Steers U.S. in Terrorism Fight. 2004. <https://www.wsj.com/articles/SB107576070484918411>

¹² Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 148-152

¹³ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 227

tezi Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin bir uluslararası ilişkiler çözümlemesi olarak sunan Samuel Huntington'dan önce kavramı kullanan kişi de Bernard Lewis'tir.¹⁴ Lewis'e göre Huntington zamanın en büyük sorunlarından birisini daha iyi anlamayı sağlayacak gerçek bir katkı yapmıştır.¹⁵ Çağdaşlaşan ve dolayısıyla sekülerleşen Hıristiyanlar artık dinin dünyevi iktidar talebini kabul etmiyor. Hıristiyanlar kendilerini din üzerinden tanımlamıyorlar. Hıristiyanlığın da bu bağlamda ciddi dönüşümler geçirdiği söylenebilir. Diğer taraftan Müslümanlar kendisini din ve dinî medeniyet üzerinden tanımlamaya devam ediyor. Bu noktada Lewis'in sık sık Ayetullah Humeyni'den "İslâm ya siyasettir ya da hiçbir şey" alıntısını yapması dikkat çekicidir.¹⁶

İslâm toplumlarını küresel çapta öteki olarak kodlamaya çalışan Lewis'in argümantasyonunda İslâm ve Hıristiyanlık arasındaki bu farklılık önemli yer tutmaktadır. Lewis'in çeşitli metinlerinde İslâm toplumlarının geri kalışına ilişkin çıkardığı çerçeve temel olarak iki başlıkta toplanabilir. İlki İslâmda politika ile dinin içiçe geçmiş olmasıdır. Batı en başından itibaren laiktir zira Hıristiyanlıkta zaten tanrı ve Sezar arasında iktidar alanları paylaşımı olmuştur.¹⁷ Ama İslâmda böyle değildir. Bu çerçevede laiklik (ve elbette demokrasi) Judeo-christiandır.

Lewis'in bu çözümlemesi ona sonraki dönemde "İslâm'ın Dönüşü" temalı metinleri hazırlama imkânı sağlamış gözükmektedir. Yazar bu fikrinin gelişim evresinde Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu ya da hatırı sayılır ölçüde bulunduğu ülkelere gerçekleştirdiği ziyaretlerinden notları da Müslümanların aklî melekelerinin ve medenî-ticarî kabiliyetlerinin gelişmemişliğini imâ ederek çeşitli vesilelerle kaydetmeye devam etmektedir. *Turkish Policy Quarterly* dergisine 2012 yılında verdiği mülakatta Filistinli bir entelektüelden büyük bir gururla şu alıntıyı yapmakta da bir sakınca görmemiştir: "Diyor ki Ortadoğu'da herhangi bir Arabin ortalama bir hayat yaşayabileceği ve kamusal hizmetlerden faydalanabileceği tek yer ikinci sınıf bir vatandaş olarak yaşadığı İsrail'dir."

¹⁴ Bkz. Bernard Lewis, Lewis, Bernard. "The Roots of Muslim Rage". The Atlantic Magazine. September 1990. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1990/09/the-roots-of-muslim-rage/304643/>

¹⁵ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 293

¹⁶ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 264

¹⁷ Bu fikirlerin derli toplu bir ifadesi için Carnegie Council for Ethics in International Relations'da katıldığı toplantının kayıtlarına bakılabilir: <https://www.carnegiecouncil.org/studio/multimedia/20100506-faith-and-power-religion-and-politics-in-the-middle-east>. Bir başka kısa kayıt: <https://www.youtube.com/watch?v=XS-p6unJp3g>.

Tarihçi İran İslâm Devrimi'ni de Soğuk Savaş mantığı ile değerlendirmekte ve devrimin esas kökenlerini Medeniyetler Çatışmasında aramaktadır. Bu yaklaşıma göre İran'da yükselen anti-Amerikancılık Amerika'nın belirli politikalarının neticesi değil Sovyet propagandasının ve bu propagandanın ABD'yi Hıristiyanlığın ileri karakolu olarak kodlamasının bir neticesidir (Lewis, 1990). Bu analizi yapan ve özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren ABD yönetimleriyle iyi ilişkiler geliştirmiş olan tarihçinin örneğin Musaddık Darbesinin İran toplumunda yarattığı hayal ve onur kırıklığının üzerini bilinçli biçimde örttüğünü söyleyebiliriz. Ama İran Devrimi'nin olumlu katkısı (!) kendisinin 1960'ların ortasından itibaren dikkatini çeken siyasal İslâm'a Washington'ın da dikkatinin yönelmesidir.

Bir Araştırma Nesnesi Olarak Araplar

Tarihçinin Orta Doğu toplumlarıyla bir arada bulunurken neler hissettiği onun bu toplumları ele alırken nasıl bir perspektif geliştirdiğine dair veriler sağlayabilir. Bu çerçevede biraz uzun olmak pahasına aşağıdaki alıntının yapılması kaçınılmaz gözükmektedir

Yerel köyden bir rehber vermişlerdi. Bir ara ihtiyacımı gidermem gerekti ve rehberimden beni en yakın tuvalete götürmesini istedim. Hayretler içerisinde o tür bir şey olmadığını söyledi. "İhtiyacınızı nerede gideriyorsunuz" diye sordum. Elini tarlalara doğru sallayarak cevap verdi. Bunu duymaktan görünür bir şekilde mutsuz olmuştum ve o an rehberin aklına bir fikir geldi. Kaleyı gösterdi ve "Bu yeri inşa edenler de Frenklerdi ve muhtemelen bir W. C. de koymuşlardır. Hadi gidip bakalım". Aslında haklıydı, Haçlılar hayatı kolaylaştıran bu temel şeyi unutmamışlardı ve bunun için onlara minnettardım.¹⁸

Yazarın bu tavrı hayatının sonraki dönemlerini anlatırken de devam etmektedir. Örneğin Ürdün'de adı İbranice olan bir yerin geçmişte bir Yahudi yerleşim birimi olduğuna dair ismi dışında ne tür kanıtlar olduğu sorusuna aldığı bu yerleşim birimindeki insanların daha beyaz ve daha akıllı oldukları cevabını da büyük bir keyifle kaydetmektedir.¹⁹ Bir başka yerde ise "İslâm hukukçuları paranın kokusunu alırlarsa her şeye izin verirler, sizin biliminize onların dindarlığından daha çok güveniyorum" diyen bir Pakistanlıyı

¹⁸ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 52

¹⁹ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 384

okuyucularına aktarmaktadır.²⁰ İstihbarat için çalıştığı yıllara dair bir takım önemli ayrıntıları hatırlamayan yazarın bu derece ilginç hususları hatırlaması hakikaten dikkat çekicidir. 2002 yılında Charlie Rose'un sorularına verdiği yanıtlardan birisinde FKÖ lideri Arafat'ın eylemini şu şekilde değerlendirmektedir: "Arafat'tan terörizmi bırakmasını istemek Tiger'dan golfü bırakmasını istemek gibi bir şey..."²¹

Tarih Siyasete Dahil

Bernard Lewis'in Washington'ın siyasal İslâmın yükselişi realitesine dikkatini yöneltirken zaman zaman Lewis'in istediği gibi caydırıcı bir söylem düzeyinden ziyade uzlaşmacı bir yol izlemesinden rahatsızlık duyduğunu gözlemliyoruz. Örneğin ABD Başkanı Carter'ın Humeyni'ye hitaben yazdığı mektubuna "bir inanandan diğerine" cümleleriyle başlamasının İranlıları ABD ile düşman olmanın dost olmaktan daha kârlı ve güvenli bir yöntem olduğuna ikna ettiğini iddia etmektedir.²²

Birinci Körfez Krizi ile başlayan Lewis'in politik serüveninin tarihçinin spekülâtif metinlerinin muhtevasının daha iyi anlaşılmasını sağladığı söylenebilir. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonrasında yaşananların dönemin karar vericileri tarafından yanlış değerlendirildiğini ifade eden Lewis özellikle Saddam'la gerçek bir mağlubiyeti dikte edecek teslimiyet resmi yerine karşılıklı bir ateşkes yanılmasına hatta Saddam'ın cesaretlenmesine sebebiyet veren tavrı eleştirmektedir. Bu tavra benzer tavırların oğul Bush döneminde de devam ettiğine kâni olan Lewis hatıratında da dönemin Ulusal Güvenlik Danışmanı Stephen Hadley'e gönderdiği bir e-postayı okuyucuyla paylaşarak İran'a yönelik daha caydırıcı ve sert tedbirler alınmasını nasıl önerdiğini aktarmaktadır.²³

Bu noktada Lewis'i 1990'lı yıllar ve 2000'li yıllar boyunca gündemde tutan ve Lewis Doktrini olarak anılan görüşler üzerinde de durmakta fayda var. Lewis Doktrini ABD'yi Orta Doğu'da askerî genişlemeye çağıran, ABD'nin geleneksel Orta Doğu politikasından keskin bir sapmayı ifade eden yaklaşım-

²⁰ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları,141

²¹ Rose, Charlie. <https://charlierose.com/videos/16030>

²² Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 284

²³ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları,376

di.²⁴ Doktrin ABD'yi bir özgürleştirme misyonuna, yeni bir "Beyaz Adamın Yüğü" seferberliğine davet ediyordu. Buna göre ABD'nin askerî yayılması Orta Doğu'daki demokratik rejimlerin kurulması sürecini hızlandıracak ve bu rejimlerin sağlam bir alt yapıya sahip olmasını kolaylaştıracaktı. Doktrin aslında ilk kez Irak'ta test edildi. Ancak Lewis, ilk testin başarısızlığından olacak 2005'de katıldığı bir radyo programında ilk testin Kuveyt'in işgali sonrası Saddam Hüseyin rejimine yönelik operasyon olduğunu ve ne kadar başarılı olduğunun görüldüğünü iddia etti.²⁵

Tarihçinin politik geçmişinde Arap-İsrail Barış Süreci ve İsrail-Filistin uzlaşmazlığına ilişkin de enteresan notlar bulunmaktadır. 1970'lerde Menachem Begin'in başlattığı Camp David Sürecinde de 1990'larda başlayan Oslo Sürecinde de Lewis ismi daima ön plandadır. Anılarında özellikle Yom Kippur Savaşı'nın "muzaffer" İsraili komutanı General Yariv'i hümanizmin zirvelerine çıkardığı satırlar dikkat çekicidir. Bu bölümde Filistin'in Arapların davası olmaktan çıkıp Filistinlilerin davası olma halini alışına ilişkin Lewis Mısırlı bir arkadaşına referansla ilginç bir ifade nakletmektedir: "Yeterince uzun süre Mısır, Arap dünyasının kan bankası oldu. Bu Arap saçmalığı yeter. Mısır'ı düşünmek zorundayız".²⁶ Lewis'e göre eğer bir İsrail-Filistin barışı olacaksa bu İsrail'e rağmen değil İsrail sayesinde olacaktır. Bununla birlikte Lewis barış müzakereleri konusunda pek de yapıcı değildir. Annapolis görüşmelerinden hemen önce yayınladığı makalede Araplar İsrail açısından yaşamsal öneme sahip taleplerinden yani toprak taleplerinden vazgeçemedikleri sürece İsrail'in masaya oturması için herhangi bir sebep ya da barış için herhangi bir şans göremediğini ifade etmiştir.²⁷ Her fırsatta tarihçinin tarafsızlığına vurgu yapan Lewis'in bu tarafsız tutumu, tartışmalı WikiLeaks belgelerine göre ABD'li diplomatlara dahi fazla gelmiş olacak ki İsrail basınının görüşmelere ilişkin tepkisini merkeze aktaran bir personel Lewis'e katıldığını ifade etmekle birlikte kendisini şöyle bir not düşmek zorunda hissetmiştir: "Yine de diplomasi en iyi seçenek..."

²⁴ Hirsh, Michael. "The Lewis Doctrine". 20th February 2005. <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/thelewisdoctrine>

²⁵ Bkz. Duffy, Michael. "Bernard Lewis on the Middle East". 2005. <https://www.abc.net.au/radio-national/programs/counterpoint/bernard-lewis-on-the-middle-east/3446438#transcript>

²⁶ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları,240

²⁷ Bkz. Bernard Lewis, "On the Jewish Question". 2006. <https://www.wsj.com/articles/SB119604260214503526>

Tarihçinin Soykırım Girişimcisi Olarak Portresi

Bernard Lewis'i Türkiye'de tartışılmaz, eserlerini de klasik haline getiren hadise 1915 Olayları dolayısıyla kullandığı ifadeler yüzünden Fransa'da yargılanmasıdır denilebilir. Lewis Fransa'da yargılanması tazmin edilmek istenircesine Türkiye tarafından Uluslararası Atatürk Barış Ödülü ve TÜBA tarafından yaklaşık 50000 dolarlık para ödülü ile taltif edilmiştir. Yazar bu 50000 dolarlık ödülü kabul etmediğini aktarmaktadır. Türkiye'nin Ermeni olayları dolayısıyla yoğun bir bilimsel üretim baskısı altında olduğu dönemde Lewis'in çıkışı Türkiye için iyi bir can simidi olmuştu. Ancak hatıratında Lewis'in bu çıkışının Yahudilerin Avrupa'da yaşadıkları *holocaustu* bir biçimde ayırıştırmak ve eşsizleştirmek kastıyla yaptığı anlaşılmaktadır.

Lewis'in Ak Parti iktidarı dönemine ve yarattığı Türkiye'ye ilişkin tespitleri de hayli ilgi çekicidir. Örneğin 1990'larda İsrail ve Türkiye arasında kurulan askerî stratejik ilişkilerde azımsanmayacak payı olduğu iddia edilen Lewis o tarihlerde İsrail ve Türkiye'yi, bölgede Arap olmayan ve dolayısıyla demokrasinin başarılı olduğu topraklar olarak göstermektedir. Aradan yıllar sonra verdiği bir mülakatta ise AK Parti'nin nihaî hedefinin İslâmî demokrasi diye adlandırdıkları şey olduğunu, bu demokrasi anlayışının tek yönlü sokak olduğunu diğer bir ifadeyle demokrasi yoluyla gelinip demokrasi yoluyla gidilmemesi anlamına geldiğini iddia etmektedir.²⁸

Birçok yerde tarihçinin işinin geçmiş olduğunu, gelecek üzerine fikir yürütmemesi gerektiğini ifade eden Lewis söz konusu Türkiye olunca bunun cazibesine dayanamamış ve o dönem İran'da çok ses getiren Yeşil Hareketin ABD tarafından desteklenmesi gerektiğini savunarak Türkiye'nin de hızla İslâmleştikten bahisle ilerleyen 10 yılda Türkiye ve İran'ın yer değiştireceği tahmininde bulunmuştur. O kadar ki Lewis Türkiye'deki askerî rejimleri AK Parti rejiminden daha demokratik (ve elbette daha medeni) bulmaktadır. Şöyle diyor:

(...) En çarpıcı olan Ordunun her müdahalesinden sonra herkes askerî bir rejim olacağını düşündü ama her seferinde ordu anayasal görevleri çerçevesinde demokrasiyi savunmak adına hareket etti, hiçbir zaman askerî rejim kurmadı.²⁹

²⁸ Elçin Poyrazlar, "AKP'nin Hedefi İslâmî Demokrasi-Bernard Lewis'le Mülakat". Cumhuriyet Gazetesi. 17 Ocak 2011

²⁹ Elçin Poyrazlar, a.g.m.

Türkiye'nin Orta Doğu ile tarihi ve kültürel bağlarını ön plana çıkararak bölge siyasetinde daha görünür olmasından da oldukça rahatsız gözükmektedir Lewis. Turkish Policy Quarterly'e verdiği mülakatta iyi bir Türk dostu olduğunu ispatlamak maksadıyla şu tespitte bulunmaktadır: “[Orta Doğudan bahsediyor] Bence Türkiye batmaya başlayan bir şirkete çok fazla yatırım yapmamalı.”³⁰

“Sen Bir Garip Arap, Demokrasi Neyine”

Arap Baharı olarak adlandırılan süreci de değerlendiren Bernard Lewis bölgede yaşananları tehlikeli gelişmeler olarak değerlendirmiştir. Burada hatıratından biraz uzun bir alıntı yapmamız kaçınılmaz gözüküyor (Metin olduğu gibi alınmış, tashih edilmemiştir):

(Bölge için Ö.B.) Tamamen özgür bir seçime –bu tür bir şeyin olabileceğini varsayarak-güvenmiyor ve bundan kaygı duyuyorum; çünkü dini partiler çok önemli bir üstünlüğü sahipler. (...) Batı tarzı seçimlere doğru ani bir girişim, bölgenin sıkıntılarını bir çözüm olmaktan ziyade, sorunun tehlikeli bir şekilde şiddetlenmesine yol açıyor ve İslami hareketlerin bu yanlış hareketi sömürmeye hazır olmalarından korkuyorum. Tamamen özgür ve adil seçimlerde Müslüman partilerin kazanma şansı çok yüksek. Daha iyi bir gidişat, demokrasinin, genel seçimler yoluyla değil de, sivil toplum vasıtasıyla ve yerel kurumların güçlendirilmesiyle tedrici gelişim olacaktır.³¹

Bernard Lewis'e göre bağımsız seçimler politik süreçlerin en son noktasıdır ve Arap dünyasında Batı tarzı seçim süreçlerinin olumlu neticeleneceğine ya da Arap dünyasının geleceğine olumlu katkı yapacağına olan inanç yanılığdan ibarettir. 2 Nisan 2011'de Wall Street Journal'a verdiği mülakatta Arap Devrimlerini yorumlarken şöyle der Lewis: “Tiranların hükmü verildi. Gerçek soru yerlerine neyin geleceği”.³² Bu yaklaşım Lewis Doktrini ile uyum göstermektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi Lewis ABD'nin askerî kontrolü altında Orta Doğu'da demokrasilerin kök salması gerektiğine inanmaktadır. Arapların gerçek bir demokrasi deneyimine hazır olmadıklarını ise aynı mülakatında Müslüman Kardeşler örneği üzerinden ortaya koy-

³⁰ TPQ. “Interview with Bernard Lewis”. Turkish Policy Quarterly. Vol: 10. No: 4. 2012. p. 42.

³¹ Bernard Lewis, Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları, 389.

³² Bkz. Bari Weiss, “The Tyrannies Are Doomed”. 2005. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703712504576234601480205330>

maktadır. Mısır'da gerçekleştirilecek serbest bir seçim sonucunda Müslüman Kardeşlerin iktidara geleceğinin kesin olduğunu dile getiren Lewis bunun tehlikeli bir durum olduğunu ve Batı'nın sanki kendi değerleri Arap Dünyasında yayılıyorymuş gibi pazarlanan süreçteki ilüzyona Müslüman Kardeşler'in (2006 yılında yayınladığı bir makalede aşağı yukarı aynı cümleler HAMAS için sarfedilmişti) kim olduğunu ve ne yapmak istediğini akıldan tutarak inanamaması gerektiğini iddia etmiştir. Lewis katıldığı bir radyo programında da Arap dünyasındaki gelişmeleri yorumlarken "Müslüman Kardeşler ve onlarla bağlantılı örgütlerin İslâm dünyasını devralmaları kesinlikle bir felaket olacaktır" ifadesini kullanmaktadır. Lewis'i okuduktan sonra Batı dünyasının Sisi darbesine verdiği tepkinin düşünsel arka planı hakkında biraz daha sağlıklı fikir yürütülebiliyor galiba.

Daha önce *Müslüman Öfkesinin Kökenleri* başlıklı makalesiyle Medeniyetler Çatışması tezinin arka planının oluşmasına katkı sağlayan Lewis'in çeşitli vesilelerle Müslüman öfke ve hıncının sebeplerine ilişkin dikkat çekici analizler yapmaktadır. Örneğin Lewis'e göre Müslüman dünyasında şiddete (terörizm demiyor) meyyal gençlerin ortaya çıkmasının sebebi batı tarzı geçici cinsel ilişkinin var olmaması, diğer bir deyişle Müslüman dünyadaki gençlerin cinsel açlığıdır. Bu cinsel açlığı bastırmak isteyen gencin önünde evlenmek ya da fahişelerle birlikte olmak dışında seçenek yoktur. Evlenemeyen ya da fahişelerle bir arada olacak kadar parası olmayan Müslüman gençler cennetteki huriler vaadine aldanıp bir intihar bombacısına dönüşebiliyorlar.

Sonuç

Lewis'in İslâm, Araplar ve Orta Doğu üzerine metinlerinde bunun gibi oldukça fazla sayıda yüzeysel İslâm bilgisinden çıkarımlar bulunabilir. Örneğin Lewis'e göre kölelik "masum" batı toplumuna İslâm tarafından ihraç edilmiştir. Kölelik kurumunun gerçek suçlusu Batılılar değil müslümanlardır. Hal böyle olunca Lewis ABD'deki siyahların kendilerini köle olarak satanlara değil de köle olarak kullananlara neden bu kadar hıncı dolu olduklarını anlayamadığını iddia etmektedir. Lewis'e göre İslâm'ın geri kalmasının arkasındaki en önemli sebeplerden birisi de kölelik kurumudur. İslâm dini köleliği bir biçimde kurumsallaştırmış ve teşvik etmiştir.

Tarihçi İstihbarat servisinde çalışmış olmanın ve savaşta kazanan tarafta bulunmanın verdiği duyguyla olacak hatıratında bir yerde eleştirdiği “medeniyet kibrini” yazın hayatının bütününe yaymış bulunuyor. Bir başka deyişle bir tarihçiden ziyade Rudyard Kipling’in Beyaz Adamın sırtına yüklediği yükü henüz indirmemiş gergin ve provakatif bir misyon siyasetçisiyle karşı karşıyayız. Bu siyasetçi kâh Filistin’e bir barışın “İsrail’in doğası dolayısıyla gelebileceğini” iddia ediyor kâh İslâm dünyasında İslâmî hareketlerin iktidara gelme ihtimalleri dolayısıyla özgür seçimlerin gerçekleştirilmemesi, kendisi açık açık söylemese de bölgedeki tiranların, diktatörlerin desteklenmesi tavsyesinde bulunuyor.³³

Bu metne hazırlanırken Bernard Lewis hakkında Türkiye’deki sosyal bilimcilerin kanaatleri üzerine de araştırma yaptım. Örneğin Emre Kongar dünyada yaşayan iki büyük İslâm tarihçisinden birisi olarak Bernard Lewis’i gösteriyor. İlber Ortaylı ise Ocak 2004 tarihli Popüler Tarih dergisinde 1915 Olaylarını soykırım olarak nitelemeyen Bernard Lewis’i “bilgin” olarak niteliyor. Bir sosyal bilimci diyebilir miyiz bilmiyorum ama ülkenin Halil İnalçık ve İlber Ortaylı ile birlikte en popüler tarihçisi Murat Bardakçı ise Haber Türk gazetesine Şubat 2015’te Lewis’in hatıratı dolayısıyla yazdığı bir metinde tarihçi nasıl olur Lewis’e bakın mealinde cümleler sarf etmiştir. Örnekler çoğaltılabilir. Lewis’in ölümünden sonra yazılan metinler de bu bâbda zikredilebilir. İlginç olan husus Lewis’in Türkiye’de 1990’lı yıllardaki görüşleri dolayısıyla hiç tartışılmamış olması; İslâm’ın Siyasal Söylemi, Yanlış Giden Neydi? gibi metinlerinin farkında olunmamasıdır.

³³ Bu metin hazırlanırken kitap hakkında Türkiye’de yazılmış kritiklere bakıldığında Akif Emre’nin Yeni Şafak gazetesinde yayınladığı Bir Şarkiyatçının İdeolojik Portresi metni bir köşe yazısı için oldukça etraflı eleştiriler ihtiva etmektedir. Ayrıca Murat Bardakçı’nın Haber Türk gazetesinde kitabı okumadan ya da göz gezdirilerek hazırlanmış izlenimi övgü metni (ki Tarihin Arka Odası programında da kitabı yaklaşık cümlelerle tanıtmış) ve Toplumsal Tarih dergisinin Mart sayısında Akın Öge tarafından kaleme alınan, dergi girişinde eleştirel bir dil vaad edilen ancak metne dair etraflıca bir özetin ötesine geçemeyen metin dışında kritik bulunmamaktadır.

Extended Abstract

In Turkey, Bernard Lewis mostly known by his work, *The Emergence of Modern Turkey* (1970). Who visited Turkey on several occasions during his lifetime and was known as a Turcophile, Lewis substantially introduced himself as a researcher and historian of Islam and Middle East. Also he is known and remembered by mainstream in the World, as the veteran, most experienced and master of Middle Eastern historians and Islamic researchers. Mentioning him in this wise doesn't based on his serious academic studies such as *The Emergence of Modern Turkey* or *Arab in History*. In fact he has been noticed after September 11th and following years by his agitational texts. In this article Bernard Lewis' intellectual engagements would be analyzed whom promoted to being a veteran of Middle Eastern and Islamic researchs.

As known, Edward Said portrayed Bernard Lewis as the most important contemporary orientalist and drew a valuable framework on his intellectual engagements in his book, *Orientalism*. However, it's noteworthy that Said had serious discussions about his thesis but the number of critical analyzes on Bernard Lewis is quite limited.

Bernard Lewis' political background also included interesting notes on the Arab-Israeli Peace Process and Israeli-Palestinian conflict. His name is always at the forefront of Camp David Process in 1970s and Oslo Process in 1990s. Especially it is remarkable that General

Yariv, "victorious Israeli commander" of Yom Kippur War, defined as a huge humanist in his memoir book. According to Lewis if there will be a Israeli-Palestinian peace, it will be through the agency of Israel, can't occur despite Israel. However, Lewis is not very constructive in peace negotiations. In his article published just before Annapolis meeting, he expressed that there is no reason for Israel to sit on the table or any chance for peace unless Arabs give up their land demands which is vital important for Israel. These words can be regarded as extreme claims that many diplomats don't attend. In WikiLeaks documents, an American diplomat preferred to drop the following against Lewis's views: "Yet diplomacy is the best option."

After his trial in France because of his expressions about 1915 Armenian Events, in Turkey, Bernard Lewis became an unquestionable person and his works accepted as classics. He was honored and 50000 American Dollars awarded by International Atatürk Peace Prize and Turkish Science Academy

for his views about Armenian Problem. He said that he rejected these awards. In terms of international relations, his opinions were attributed a great value and importance in Turkey. However in his memoir, it is clear that these views aimed to distinguish and make Holocaust unique for European Jews not to exculpate Turkey about 1915 Events.

Bernard Lewis' views and determinations about Justice and Development Party period are also quite interesting. For example in the 1990s it is claimed that he has an important role on military strategic relations established between Israel and Turkey. At that time Lewis demonstrated Israel and Turkey as non-Arab countries and therefore successful democratic regimes. In an interview he gave after many years, argues that the ultimate goal of the Justice and Development Party is what they called "Islamic Democracy". And also he claims that this understanding of democracy is a one-way street, in other words, it means coming to power by democracy but not losing power through democracy. It is noted here that he commented on Israel's interests in the Middle East.

Bernard Lewis, who previously contributed with his article titled "Roots of Muslim Rage" to the formation of the *Conflict of Civilizations* thesis, on various occasions, he makes remarkable (!) analyzes on the causes of Muslim rage. For example according to him in *Muslim World*, the reason for the emergence of young people prone to violence is the absence of western style transient sexual intercourse, in other words, the sexual hunger of Muslim youth. He argues that there is no option except marrying or being with prostitutes for the young person who would like to suppress this sexual hunger. Young Muslims who cannot be married or have enough money to be with prostitutes could easily become a suicide bomber. Because these young people are fooled by the promise of houris in the heaven. Although persuasion power of this explanation can be accepted as controversial, it is effective in Western societies. His becoming a vetera researcher of Middle East and Muslim societies is about changing of the World conjuncture. In this article Bernard Lewis's views about Middle East and Turkey and interest of Turkish Academy and media on these views are evaluated with a critical perspective.

Kaynaklar

- Duffy, Michael. "Bernard Lewis on the Middle East". 2005. <https://www.abc.net.au/radionational/programs/counterpoint/bernard-lewis-on-the-middle-east/3446438#transcript> (Son Erişim: 22.06.2016).
- Hirsh, Michael. "The Lewis Doctrine". 20th February 2005. <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/thelewisdoctrine> (Son erişim: 22.06.2016).
- Lewis, Bernard. *The Emergence of Modern Turkey*. London and New York: Oxford University Press. 1961.
- Lewis, Bernard. *İslam et laïcité*. Fayard: Paris. 1988.
- Lewis, Bernard. "The Roots of Muslim Rage". *The Atlantic Magazine*. September 1990. Online olarak: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1990/09/the-roots-of-muslim-rage/304643/> (Son erişim: 01.06.2016).
- Lewis, Bernard. *İslâm'ın Siyasal Söylemi*. Çev. Ünsal Oskay. İstanbul: Düşün Yayınevi. 1993.
- Lewis, Bernard. *Tarihte Araplar*, Çev. Hakkı Dursun Yıldız. İstanbul: Anka Yayınları, 2001.
- Lewis, Bernard. *What Went Wrong?*. New York: Oxford University Press. 2002.
- Lewis, Bernard. "On the Jewish Question". 2006. <https://www.wsj.com/articles/SB119604260214503526> (Son erişim: 25.06.2016).
- Lewis, Bernard. *Tarih Notları-Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları*. Çev. Çağdaş Sümer, İstanbul: Arkadaş Yayınevi, 2014.
- Poyrazlar, Elçin. "AKP'nin Hedefi İslâmî Demokrasi-Bernard Lewis'le Mülakat". *Cumhuriyet Gazetesi*. 17 Ocak 2011.
- Rose, Charlie. <https://charlierose.com/videos/16030> (Son erişim: 25.06.2016).
- Said, Edward. *Şarkiyatçılık*. Çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları. 2008.
- Staff, Waldman. A Historian's Take on Islam Steers U.S. in Terrorism Fight. 2004. <https://www.wsj.com/articles/SB107576070484918411> (Son erişim: 15.06.2016).
- Tibawi, A. L. *Krizdeki Oryantalizm*, Çev. Ahmet Rana vd. İstanbul: Yöneliş Yayınları. 1998.
- TPQ. "Interview with Bernard Lewis". *Turkish Policy Quarterly*. Vol: 10. No: 4. 2012. pp. 29-42.
- Weiss, Bari. "The Tyrannies Are Doomed". 2005. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703712504576234601480205330> (Son erişim: (Son erişim: 23.06.2016)).